

СЛОВНИК-ДОВІДНИК З ТЕРМІНОЛОГІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

© Микульчик Р., Слободян П., 2010

Статтю присвячено укладанню словника-довідника з термінології музейної справи. Проведено короткий аналіз термінологічної ситуації в музейній справі. У статті описано структуру словника і словникової статті.

Ключові слова: музеєзнавство, термінографія, словник, термін, означення.

The paper is devoted to construction of museum terminology glossary. There is a short analysis of nowadays situation of museum terminology. In the paper the structure of glossary and structure of glossary article are described.

Keywords: museology, terminography, glossary, term, definition.

Праць у галузі термінології музейної справи в Україні досі практично немає. Єдиною комплексною працею з української музейної термінології є «Природнична музейна термінологія: Словник-довідник» О. Климишина [1], який містить 2500 термінів. Проте цей словник вузько спеціалізований, присвячений термінології природничих музеїв. Тому він не висвітлює багато термінів з інших царин музейної справи. У словнику [1] є досить багато специфічних природознавчих термінів, наприклад *клеистогамія, класифікація організмів, трахейнодишні* тощо.

Деякі наукові праці та навчальні посібники [2–4] мають у своєму складі короткі словники. У стадії розроблення перебуває проект «Української музейної енциклопедії» [5], який містить список термінів музейної справи. Укладачі назвали його словником термінів, хоч насправді там немає ні перекладу, ні тлумачення термінів. Реєстр поділено на 5 розділів: оглядові статті, поняття та терміни; види, типи, профілі музеїв; музейний предмет, колекція, пам'ятка; основні напрямки музейної діяльності; організація музейної справи і охорони пам'яток. Цей реєстр має кілька недоліків. Зокрема, у ньому подано терміни, які вийшли з ужитку, наприклад: *земський музей, пролетарський музей, музей стахановського руху* тощо. Також тут неоднаково (у прямому і зворотному порядку слів) подають терміни-словосполучення «прикметник + іменник», наприклад *історичне джерелознавство і музеї міські (муніципальні)*.

За кордоном України словникарська робота з музейної справи поставлена краще. Наприклад, у Росії музейну термінологію активно досліджують і кодифікують. Випущено низку словників музейної термінології, частину з яких можна знайти в інтернеті: Словарь музейных терминов [6]; Словарь актуальных музейных терминов [7]; Словарь музейных терминов [8]; Галкина О. В., Петунина Т. В. Краткий словарь музейных терминов [9] та ін. Словники побудовано за абетковим принципом, вони містять основні музейні терміни, які вживають на практиці. Ці словники, за винятком Росийской музейной энциклопедии, майже не містять загальних термінів, а лише специфічні музеєзнавчі терміни.

Для створення Словника-довідника опрацьовано наукову літературу з музейної справи та музеєзнавства, з якої виписано терміни і на підставі якої сформульовано означення понять. Новизна роботи полягає у відсутності ґрунтовних комплексних досліджень термінології музеєзнавства і музейної справи. Актуальність словника полягає в потребі в нормувати музейну термінологію для покращення діяльності в галузі музеєзнавства і музейної справи загалом у зв'язку з інтеграцією України у світову систему охорони і збереження культурної спадщини.

Чимало термінів та означень понять сформульовано на основі наукових праць Г. Мезенцевої, С. Климишина та інших, які не містять словників [10–21]. Важливим джерелом термінів стали нормативні документи: закони, підзаконні акти тощо [22–29]. Терміни з реставраційно-профілактичних робіт виписано підручника О. Мінжуліна «Реставрація творів з металу» [30]. У формуванні словника корисним був реєстр термінів, поданий в «Українській музейній енциклопедії» [5], згаданий вище.

На жаль, зараз в українській термінології музейної справи панує хаос: широко розвинута синонімія, відсутні точні означення та розмежування понять і відповідних термінів. Укладачі спробували розмежувати деякі основні терміни, наприклад *зібрання, збір, збірка, фонд, колекція*.

Словник-довідник з музейної справи створено в паперовому й електронному варіантах. Технічною основою для укладання словника послугувала термінна база комп'ютерної програми PolyDic 1.0, розробленої в Технічному комітеті стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ).

Словник-довідник з музейної справи містить понад 2000 термінів й означень понять різних напрямків музейної справи: обліково-фондової роботи, музеєзнавства, експозиційної діяльності та ін. Також у Словнику подано деякі терміни з суміжних галузей знань (архівна справа, бібліотечна справа, мистецтвознавство, реставраційно-профілактичні роботи та ін.), необхідні для атрибуції та опису музейних предметів. Терміни та означення понять вибрано з нормативних документів, наукової, навчальної, навчально-методичної та довідкової музеєзнавчої літератури.

Галузь застосовування позначено не для всіх термінів, оскільки деякі терміни мають широкий застосунок. У словнику введено такі галузі застосовування термінів, позначені відповідними скороченнями: *екскурс*. — екскурсійна робота; *експоз.* — експозиційна діяльність; *іст.* — історичний термін; *мист.* — мистецтвознавство; *музейн. менедж.* — музейний менеджмент; *норм. док.* — нормативні документи (закони України, постанови Кабінету Міністрів України тощо); *реставр.-профілакт.* — реставраційно-профілактичні роботи; *фонд.-облік.* — обліково-фондова робота.

Для посилань у словнику використано скорочення *див.* — дивись.

У словнику подано як терміни, якими користуються в українському музеєзнавстві, так і українські відповідники термінів, характерних для західних (європейських) наукових шкіл. У цьому випадку перевага надається питомому українському терміну, наприклад:

загальне музеєзнавство

Спеціалізована наукова дисципліна, яка вивчає закономірності виникнення і розвитку музеїв, їхні соціальні функції, форми і способи реалізації цих функцій на різних етапах суспільного розвитку.

Також загальна музеологія

загальна музеологія

див. загальне музеєзнавство

Для укладання Словника-довідника використано понад 30 джерел — наукової, навчальної літератури та нормативних документів.

Словник укладено за абетковим принципом. Терміни-іменники у словнику подано переважно в називному відмінку однини (*автогід, альбом, музей*), хоча є окремі випадки, коли термін-іменник подано в множині (*антисептики, бальзами, біошкідники*), прикметники подано в узгодженні з іменниками (*архівна база даних, музейна інформація*). Терміни-словосполуки «іменник+прикметник» подано у прямому порядку слів (*музейний каталог, музейна афіша*). Окремо дієслів у словнику не вміщено.

Словникова стаття складається з таких обов'язкових і необов'язкових частин: термін, галузь застосовування терміна, означення поняття, синонімічні терміни. Якщо термін має кілька значень, тобто не існує єдиного узгодженого значення деякого терміна, то вони подані під різними номерами, наприклад:

набуття музейних предметів

1. фонд.-облік. Остаточний перехід музейних предметів у постійну власність музею

2. Об'єкт чи група об'єктів, придбані для основних фондів музею

Також аквізиція

Багато термінів з музейної справи мають абсолютні синоніми. Це пов'язано зі специфікою історії розвитку музейної справи в Україні, а також із недослідженістю й неузгодженістю терміносистеми. Музейна справа в Україні розвивалася двома шляхами: під впливом Російської імперії, а потім СРСР у східних регіонах і під впливом європейської термінології на західних територіях, які перебували у складі Австро-Угорської імперії і Польщі. Через наявність цих різних підходів у науці виникла абсолютна синонімія в термінології. Ці синоніми подано у словнику. Синонімічні статті у словнику пов'язані посиланнями, але означення поняття містить лише одна зі словникових статей, наприклад:

музеєзнавство

Наука, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, внутрішню організацію їх, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також опрацювання методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої роботи музеїв

див. також музеологія

музеологія

див. музеєзнавство

У термінології музейної справи часто бачимо повні і короткі форми терміна, що є синонімами. У цьому випадку перевагу надано повній формі терміна — тут міститься означення поняття, а в короткій формі терміна лише посилання на терміностаттю, у якій наведено повну форму терміна, наприклад:

атрибуція музейного предмета

1. Установлення основних ознак, які визначають тип, назву, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію природного існування музейного предмета. Під час атрибуції старих зборів розшифровують написи на етикетках і самих предметах, адміністративно-територіальну належність місць збору, визначають ступінь збереження предмета й проводять опис його пошкоджень

2. Дослідницьке визначення музейного предмета, яке дає можливість визначити притаманні йому основні ознаки: матеріал, форму, розміри, техніку виготовлення, стиль, авторство, хронологію і географію побутування, розшифровування написів на клеймах і марках, визначення ступеня збереження і опис пошкоджень цього предмета.

Також атрибуція, наукова атрибуція, наукова категоризація

атрибуція

див. атрибуція музейного предмета

наукова атрибуція

див. атрибуція музейного предмета

наукова категоризація

див. атрибуція музейного предмета

Синоніми в терміностаттях розміщені в такому порядку, що першим є посилання на статтю, яка подає означення описуваного поняття.

Позначення *див.* відсилає користувача до словникової статті, яка містить означення поняття, позначення *також* вказує на терміни-синоніми. У випадку абсолютної синонімії й рівноправності термінів означення подано до питомо українського терміна.

В означеннях понять терміни виділено підкресленням. В електронній версії словника терміни, використані в означеннях понять, є гіперпосиланнями до відповідних словникових статей. За цими гіперпосиланнями в електронній версії можна перейти до означень термінів, які входять у певну словникову статтю, і таким чином досліджувати різномінітні зв'язки в термінній системі музеєзнавства. Тому електронна версія словника буде корисною для лінгвістів та дослідників музеєзнавчої термінології. Також цей словник можна використати як основу для створення дво- і багатомовних перекладних словників із музейної термінології. Словник призначено для музейних працівників і

науковців, студентів, які вивчають музеєзнавство та аматорів музейної справи. Публікація цього словника сприятиме усталенню, унормуванню й подальшому дослідженню термінології музейної справи.

1. Природнича музейна термінологія: Словник-довідник. / [авт.-уклад. О. С. Климишин] — Л., 2003. — 244 с.
2. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Ф. Вайдакер; [перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянг, Х. Назаркевич]. — Л.: Літопис, 2005. — 632 с.
3. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: Посібник / [П. Горішевський, М. Дейнега, М. Ковалів та ін.] [під ред.: В. Великочій]. — Івано-Франківськ: Плай. — 2005. — 64 с.
4. Рутинський М. Й. Музеєзнавство: Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. — К.: Знання, 2008. — 428 с.
5. Українська музейна енциклопедія (УМЕ) : зб. наук.-метод. матеріалів — К., 2006 — 155 с.
6. Словарь музейных терминов [Електронний ресурс]. — Режим доступу до словника http://szd.rzd.ru/isyv/public/szd?STRUCTURE_ID=4637&layer_id=3290&refererLayerId=3289&id=2062.
7. Словарь актуальных музейных терминов / [М. Е. Каулен, А. А. Сундиева, И. В. Чувилова и др.], М., 2009. — 68 с.
8. Словарь музейных терминов [Електронний ресурс]. — Режим доступу до словника <http://www.museum.ru/rme/dictionary.asp?38>.
9. Галкина О. В. Краткий словарь музейных терминов / О. Галкина, Т. Петунина. — Томск, 2004. — 16 с.
10. Музей: менеджмент і освітня діяльність : зб. наук. праць — Л.: Літопис, 2009. — 224 с.
11. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв Української РСР) / Г. Г. Мезенцева — К.: Вища школа, 1980. — 120 с.
12. Климишин О. С. Умови збереження природничих музейних колекцій / О. С. Климишин — Л., 1998. — 18 с.
13. Климишин О. С. Шкідники природничих музейних колекцій і методи боротьби з ними / О. С. Климишин. — Л., 1999. — 18 с.
14. Климишин О. С. Наукові основи природничої музейної діяльності / О. С. Климишин — Л., 2000, — С. 11–21.
15. Климишин О. С. Наукова концепція фондової роботи Державного природознавчого музею НАН України / О. С. Климишин — Л., 2001, — С. 3–32.
16. Бондар М. М. Нариси музейної справи / М. М. Бондар, Г. Г. Мезенцева, Л. М. Славін. — К., 1959. — 466 с.
17. Драк А. М. Образність в музейній експозиції [Електронний ресурс] / А. М. Драк. — Режим доступу до словника <http://www.tmf-museum.kiev.ua/ua/1/expodrak.htm>.
19. Деякі аспекти музейної справи (на прикладі музеїв Нідерландів) [Електронний ресурс] // Музеї України. — Режим доступу: <http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=1923>.
20. Велика Л. П. Роль образної побудови експозиції у системі музейної комунікації (аспект розбудови української школи музеєтворення) / Автореф. дис... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.08 «Мистецтвознавство» / Л. П. Велика — Х., 2000. — 20 с.
21. Романчук С. О. Аналіз методики дослідження творів мистецтва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/arox/2003/romanchuk.html>.
22. Закон України «Про музеї та музейну справу» (249/95-ВР) / Верховна Рада України — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 1995. — 20 с.
23. Постанова № 1147 Про затвердження Положення про Музейний фонд України / Кабінет Міністрів України — Офіц. вид. — К., 2000. — 28 с.
24. Наказ № 481 Про внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 2000. — 18 с.
25. Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 2000. — 23 с.
26. Наказ про затвердження Порядку занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 2000. — 12 с.
27. Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 1996. — 18 с.
28. Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 1994. — 18 с.
29. Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 2006 р. / Міністерство культури і мистецтв України. — Офіц. вид. — К., 2006. — 45 с.
30. Мінжулін О. Реставрація творів з металу: Підруч. для студентів вищ. худож. навч. закл. / О. Мінжулін — К.: Спалах, 1998. — с. 232: іл.